

Huggsexa om Libyen driver oljestaten mot fortsatt förfall

Alexandra Hallqvist & Lovisa Mickelsson

Sedan april 2019 befinner sig Libyen återigen på gränsen till ett fullskaligt inbördeskrig. Milisstyrkan som leds av general Khalifa Haftar, *The Libyan National Army* (LNA), inledde då en offensiv mot Tripoli och den internationellt erkända regeringen *Government of National Accord* (GNA). Förutom de libyska huvudparterna är ett flertal milisgrupper, utländska stater och islamistiska terrorgrupper med konkurrerande agendor inblandade i konflikten. Offensiven mot Tripoli har försvårat implementeringen av FN:s handlingsplan för Libyen avsevärt. I denna brief diskuteras hur några av de viktigaste aktörerna påverkar den säkerhetspolitiska utvecklingen i Libyen.¹

Sedan 2017 har FN med stöd av libyska aktörer, utländska stater och internationella organisationer arbetat med FN:s nya handlingsplan i Libyen. Handlingsplanen innehåller flera delar, såsom modifiering av den libyska politiska överenskommelsen från 2015, skissande av en ny konstitution och organisering av en nationell konferens samt ett demokratiskt val.

Under 2018 och i början av 2019 har fortsatta strider varvats med perioder av vapenvila och ökad politisk dialog. Såväl inhemska som utländska aktörer har vid upprepade tillfällen diskuterat olika vägar framåt för den politiska processen. Med stöd från främst FN var den nationella konferensen och förberedelser inför ett demokratiskt val tänkta att genomföras under 2019. LNA:s offensiv mot Tripoli och GNA, som inleddes den 4 april 2019, har dock drastiskt ändrat situationen. De återupptagna striderna i Tripoliområdet har markant försvårat det fredsfrämjande arbetet och försämrat en redan svår humanitär situation. FN:s sändebud till Libyen Ghassan Salamé har varnat för att landet återigen står på gränsen till ett fullskaligt inbördeskrig.

LIBYSKA HUVUDAKTÖRER

Konflikten i Libyen är komplex och involverar ett stort antal inhemska aktörer där den formella konfliktlinjen gäller regeringsmakten i landet. Huvudparterna i dagens väpnade konflikt är den Tripolibaserade regeringen GNA, som kontrollerar västra Libyen, och LNA som framförallt kontrollerar stora områden i landets östra och södra delar. Av stor betydelse är även landets många milisgrupper vars stöd är avgörande för huvudparterna. Många, inklusive

¹ Informationsinhämtning till briefen har gjorts från öppna källor.

Foto: Shutterstock/futuristman

FN:s sändebud, anser att konflikten i realiteten huvudsakligen handlar om kontroll över landets naturresurser. Libyen är ett av Afrikas mest oljerika länder – oljan står för över 60 procent av landets totala BNP – varför kontrollen över oljefälten är central.

Tripolibaserade GNA, som tillträdde i början av 2016, saknar reell makt över statskassan och statsapparaten och har aldrig lyckats etablera sitt våldsmonopol över territoriet. Däremot kontrollerar regeringen fortfarande oljetillgångar i huvudstadens närområde samt i det nordvästra al-Zawiya-distriktet, vilka hålls i drift av det nationella oljebolaget. GNA kontrollerar även landets centralbank och därmed stora delar av inkomsterna från oljesektorn. Oljeinkomster genereras dock även på olagliga sätt, varvid centralbanken kringgås, vilket i sin tur undergräver regeringens auktoritet.

LNA är en militär falang till *House of Representatives* (HoR) som formellt inte har erkänt GNA som legitim regering och anser att den ska ombildas. LNA har under det gångna året ökat sin territoriella kontroll och antalet

milisgrupper som stöder milisstyrkan har vuxit. Det kan därför antas att även Haftars förväntningar på fortsatt politiskt inflytande har ökat. Oljefälten i södra och östra Libyen, som kontrolleras av LNA, utgör en viktig resurs i striderna om makten i landet. Att kontrollera oljefält är inte bara betydelsefullt för finansiering; det ger även större politiskt förhandlingsutrymme, både gentemot inhemska och utländska aktörer.

Den väpnande konflikten i Libyen omfattar ett stort antal milisgrupper. Klientelismen är utbredd i landet och de många milisgrupperna har varit och är ombytliga i sin lojalitet med konfliktens huvudaktörer. Milisernas ageranden är därför betydelsefullt eftersom skiftande lojaliteter hastigt kan förändra pågående strider och maktbalansen mellan parterna. Det rådande säkerhetsvakuumet, i kombination med svårkontrollerade gränser och en instabil ekonomi, har lett till fortsatt kriminalitet, till exempel smuggling, bland de beväpnande grupperingarna.

De pågående striderna är koncentrerade i och kring Tripoli. Varken LNA eller GNA visar tecken på krigströtthet och båda parterna har tillbakavisat initiativ till vapenvila. Haftar förhandlar inte med GNA eftersom han anser att regeringen består av milisgrupper och inte av politiska representanter. Samtidigt vill GNA:s premiärminister Sarraj inte ha någon vapenvila förrän LNA lämnar Tripoliområdet. Maktbalansen mellan parterna är svårbedömd. Exempelvis gör FN bedömningen att endast delar av aktörernas militära kapacitet har utnyttjats och att fler soldater finns att tillgå.

Att vinna striden om Tripoli militärt kan bli svårt för Haftar eftersom han är tvungen att bibehålla redan erövrade territorier i östra och södra Libyen samtidigt som försörjningsvägar måste säkras alltmedan offensiven fortgår. Detta kan i längden leda till att LNA:s resurser dräneras. Milisgrupper lojala till GNA har attackerat och tillfångatagit LNA:s soldater utanför Tripoli. Om detta fortsätter kommer LNA:s framryckning försvåras. En rådande intern oenighet i HoR om att stöda Haftar och den militära offensiven eller inte kan också försvaga LNA:s politiska position. Nationella nyhetskällor har rapporterat att delar av HoR är positivt inställda till fredsförhandlingar med Sarraj och vill avsätta Haftar som general över LNA. Om Haftar ändå lyckas erövra Tripoli skulle det leda till en radikalt förändrad politisk situation eftersom Haftar då skulle kontrollera större delen av ekonomin och landets politiska centrum. Om Haftar däremot förlorar striderna om Tripoli kommer det i förlängningen sannolikt innebära att han tappar stora delar av sitt politiska inflytande.

Libyens inrikespolitiska situation är således komplex. För att nå en vändning i konflikten krävs sannolikt en förändrad kapacitet hos de stridande parterna. Utländska stater har starka intressen i Libyen och har stort inflytande över huvudparternas kapacitet och därmed konfliktutvecklingen i Libyen.

UTLÄNDSKA STATER

Officiellt sluter nästintill alla FN-medlemsstater upp kring FN:s handlingsplan för Libyen. Samtidigt finns en splittring mellan utländska staters ageranden i Libyen, vilket till stor del beror på deras skilda ekonomiska, politiska och säkerhetsmässiga intressen samt regionala politiska allianser. Även om den exakta karaktären och omfattningen av stödet från utländska stater är svårbedömt, kan stödet generellt sett grupperas mellan de inhemska huvudparterna i konflikten.

Till de länder som aktivt stöder den internationellt erkända regeringen, GNA, i Tripoli hör bland annat Algeriet, Marocko och Tunisien, samt Italien, Turkiet och Qatar. Maghrebländerna har ett starkt intresse av att stabilisera Libyen eftersom landets säkerhetssituation påverkar hela regionen. Dessa länder verkar för en FN-ledd diplomatisk lösning på konflikten. Algeriet och Tunisien för sedan 2017 även en regional dialog om Libyen med Egypten, men ländernas diplomatiska initiativ har hittills inte gett några nämnvärda resultat.

Italien har ett strategiskt intresse i Libyen som främst är kopplat till landets energiförsörjning och vilja att förhindra migration. Landet har uttryckt stöd för GNA och har en insats i Libyen som dels består av ett militärsjukhus i Misratah, dels av en maritim insats i Medelhavet. Italien stod värd för en konferens i november 2018 som samlade en rad internationella och libyska aktörer, däribland Sarraj och Haftar, vilken huvudsakligen syftade till att diskutera den fortsatta FN-ledda politiska processen och en fredlig lösning på konflikten.

Turkiet och Qatars stöd för GNA och FN-processen följer ländernas politiska allianser i Mellanöstern där de står på motsatt sida från Förenade Arabemiraten, Saudiarabien och Egypten. Förutom politiskt stöd har Turkiet och Qatar enligt nyhetskällor möjligen även bistått GNA med militär utrustning för att förhindra LNA:s erövring av Tripoli.

LNA och Haftar har å sin sida fått stöd från ett flertal stater, vilket med stor sannolikhet kommer att ha stor betydelse för LNA:s kapacitet och militära agerande. Egypten, Arabemiraten och Saudiarabien hör fortsatt

till denna sidas starkaste allierade och visar inga tecken på att sluta stöda LNA. Med ett gemensamt regionalt intresse att föra en hård kamp mot islamister – som går hand i hand med Haftars officiella agenda – har Egypten och Arabemiraten sedan tidigare försett Haftar med bland annat militärmateriel trots att det strider mot FN:s vapenembargo mot Libyen. Satellitbilder som publicerades 2016 av IHS Jane's Defence Weekly visade att Arabemiraten även kan ha etablerat en militär flygbas i LNA-kontrollerat område i östra Libyen. Haftars upprepade besök till Riyadh före offensiven indikerar att LNA även har stöd från Saudiarabien. Enligt The Wall Street Journal blev Haftar lovad omfattande finansiellt stöd ämnat för bland annat rekrytering av soldater och köp av lokala grupperns lojalitet.

Haftar har av allt att döma även fått stöd i olika grad från Ryssland, Frankrike och USA. Med ekonomiska och politiska intressen i regionen har Ryssland engagerat sig i konflikten i Libyen för att utgöra en motvikt till de västerländska ländernas inflytande i landet. Moskva stöder den FN-ledda processen men har samtidigt en nära relation med Haftar. Sedan 2017 ska Ryssland ha skickat underrättelseofficerare och militära rådgivare till östra Libyen samt ha bistått LNA med bland annat reservdelar och reparation av utrustning. Under ett stängt möte i FN meddelade Ryssland i april 2019 att landet inte skulle godkänna briterernas förslag på en resolution i FN:s säkerhetsråd om ett vapenstillestånd mellan konfliktparterna som fördömer Haftars offensiv. Detta är en tydlig signal om att Ryssland inte ensidigt vill peka ut Haftar som skyldig för den senaste upptrappningen. Genom att samtidigt bibehålla en diplomatisk relation med GNA hoppas Ryssland kunna stärka sin position som en diplomatisk aktör och medlare i konflikten.

Haftar har även fått politiskt stöd och legitimitet från Frankrike, även om Paris officiellt stöder regeringen i Tripoli. Förutom militärt anti-terrorismsamarbete med LNA bjöd Frankrike in Haftar tillsammans med Sarraj för unilateralt initierade fredssamtal 2017 och 2018. Enligt flera bedömare har Frankrikes egeninitierade fredsprocess och parallella stöd till Haftar underminerat EU:s gemensamma linje gentemot konfliktens huvudaktörer och försvagat den FN-ledda fredsprocessen. Sedan offensiven mot Tripoli inleddes har Frankrike kritiserats, bland annat från GNA, för sitt stöd till Haftar. Det är svårt att bedöma om fransmännen kommer att förändra sitt agerande. Landet har starka intressen i Libyen, inte minst vad gäller energiförsörjning och bekämpande av islamistisk terrorism. Frankrike kommer troligen att ge

prioritet till sina säkerhetspolitiska intressen och fortsätta ge stöd till den eller de parter som bäst tillgodoser dessa intressen.

USA:s utrikespolitik gentemot Libyen är otydlig. Vita huset har under våren 2019 uttryckt stöd för LNA. Liksom Ryssland ska USA ha hotat att lägga sitt veto mot Storbritanniens förslag om en vapenvila i Libyen i FN:s säkerhetsråd. Amerikanska diplomatiska källor i regionen hävdar dock att USA:s politik gentemot Libyen inte har ändrats och att Vita huset fortsatt stöder GNA och FN-processen. Otydlighet i den amerikanska Libyen-politiken gör det svårt att förutse hur USA kommer att påverka konfliktens utveckling.

MULTILATERALA ORGANISATIONER

Det officiella och huvudsakliga fredsfrämjande arbetet i Libyen drivs av FN genom sändebudet Salamé och FN:s politiska insats i landet (UNSMIL). Till de multilaterala organisationerna som har gett stöd och på olika sätt bidragit till FN:s arbete i Libyen hör främst Afrikanska Unionen (AU) och Europeiska Unionen (EU).

AU har länge haft en begränsad roll i Libyen, men vill öka sitt diplomatiska engagemang. I slutet av april 2019 meddelades att AU planerar ett toppmöte om Libyen som kommer att fokusera på återlansering av den politiska processen och bekämpning av terrorism. Det återstår att se i vilken grad AU:s engagemang kan bidra till fred i Libyen. En annan fråga är om AU:s arbete – som för tillfället leds av den egyptiska presidenten Abdel Fattah el-Sisi – går att förena med Egyptens partiska ställningstagande i Libyenkonflikten.

Utvecklingen i Libyen är av stor betydelse för Europa, bland annat vad gäller energiförsörjning, migration från Afrika samt risk för islamistisk terrorism. EU har för närvarande tre pågående insatser och operationer i området som är inriktade på exempelvis gränskontroll och förhindrande av smuggling av och handel med människor. EU har fått stark kritik av bland annat FN och människorättsorganisationer för att unionen bistår libyska myndigheter att hindra migranter och asylsökande att korsa Medelhavet. Därutöver har EU bistått med diplomatiskt och visst finansiellt stöd för exempelvis demokratifrämjande insatser. Splittringen mellan Italien och Frankrike i Libyenfrågan har dock försvagat EU:s försök att bidra till en lösning på konflikten och implementeringen av FN:s handlingsplan.

ISLAMISTISKA TERRORGRUPPER

Ett flertal islamistiska grupper är aktiva i Libyen och utgör ett hot mot stabiliteten i landet. Medan vissa har begränsade lokala intressen söker andra nationellt eller transnationellt inflytande. Islamiska Staten (IS) med allierade är den största islamistiska terrorgruppen i landet. Sedan IS förlorade sina huvudfästerna i kuststäderna Sirte och Derna 2016 är gruppen försvagad och kontrollerar inte längre områden i Libyen, men har flera mindre celler runtom i landet. IS använder bland annat svårkontrollerad terräng i landets centrala och södra delar för rekrytering och träning av medlemmar samt planering och förberedelser av attacker.

IS och andra terrorgrupper utnyttjar det säkerhetsvakuuum som skapats av att både styrkor från västra och östra Libyen fokuserar på försvarandet respektive intagandet av Tripoli. Sedan april 2019 har IS genomfört fyra dödliga attacker och kidnappningar i LNA-kontrollerade områden i södra Libyen. Under 2018 och 2019 har attacker även genomförts mot det nationella oljebolaget i Tripoli, vid oljefält sydost om huvudstaden samt mot landets valkommission. Dessa attacker påvisar fortsatt kapacitet hos IS att utföra attacker runtom i landet, inklusive i huvudstaden. Valet av måltavlor signalerar gruppens vilja att störa oljeproduktionen, landets ekonomi, samt genomförandet av den politiska processen i Libyen.

EN FORTSATT PROBLEMATISK UTVECKLING

Allteftersom de väpnade striderna i Libyen tilltar i intensitet försämras den säkerhetsmässiga och humanitära situationen, framförallt i och runt huvudstaden Tripoli. Konflikten har krävt över 739 liv sedan den 4 april 2019, varav 41 civila. Enligt humanitära organisationer befinner sig nästan en halv miljon människor i områdena som påverkats av sammandrabbningarna och 3700 flyktingar och migranter hålls i interneringscenter i direkt närhet till striderna. Den utdragna konflikten har orsakat en kollaps av grundläggande samhällsservice i delar av landet och stora delar av den libyska befolkningen är utmattade av fortsatta väpnade strider. Totalt beräknas Libyen ha över 172000 internflyktingar. En fortsatt konflikt kommer sannolikt att öka antalet personer som flyr från striderna, både inom landet och till exempelvis

Tunisien och Europa. Samtidigt ökar instabiliteten i landet terrorgruppers möjligheter att rekrytera nya medlemmar samt att planera och utföra attacker. Utdragna och potentiellt tilltagande strider kommer med stor sannolikhet att få fortsatt negativa konsekvenser för landets ekonomi och humanitära situation samt regional stabilitet.

Det fredsfrämjande arbetet hämmas i hög grad av utländska stater som förstärker den pågående konflikten med politiskt, militärt och ekonomiskt stöd till de libyska aktörerna. Extern inblandning och utländskt stöd till konfliktparter leder ofta till längre, blodigare och mer svårlösta väpnade konflikter.² Så länge båda sidor får fortsatt stöd utifrån är utsikten att nå ett så kallat dödläge – då konflikter är mer mogna för förhandlingslösningar³ – därför begränsad. Därtill försämrar kombinationen av oljetillgångar och smugglingsmöjligheter utsikterna att uppnå en långsiktig stabilitet bland inhemska beväpnade grupperingar eftersom även det kan bidra till fortsatt kapacitet att strida.

Teoretiskt skulle möjligen de mest inflytelserika staterna kunna pressa parterna till nya fredsförhandlingar. I dagsläget finns dock inga indikationer på att detta sker. En sådan extern lösning kan även vara begränsad om ett sådant initiativ inte får fullt stöd av de inhemska aktörerna. Milisgruppernas agerande är därtill sannolikt avgörande för en varaktig stabilisering i Libyen. Att kontrollera dessa och återinföra ett våldsmonopol är nyckelfaktorer om aktörerna ska lyckas lösa konflikten och frambringa ett stabilt styre. Det fortlöpande fredsfrämjande arbetet i Libyen är därmed fortsatt bundet till en rad olika aktörer med konkurrerande agendor och drivkrafter. Att skapa en enighet bland dessa har länge varit en stor utmaning, och kommer fortsätta att vara så under 2019.

² För en översikt se exempelvis Karlén, Niklas (2016) "Historical trends in external support in civil wars" i *SIPRI Yearbook 2016: Armaments, Disarmaments, and International Security*, (Oxford, Oxford University Press), s. 117-128

³ Zartman, I. William (2001) "The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments", *The Global Review of Ethnopolitics*, vol. 1, nr. 1, s. 8-18.